

**UCHWAŁA NR
RADY GMINY ŚWIERKLANIEC**

z dnia 2026 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2025 poz. 1153 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) uchwala się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029, zaopiniowany pozytywnie przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Świerklaniec.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

Świerklaniec, 2025 r.

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Świerklaniec)
 - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.2.1. Charakterystyka ogólna gminy Świerklaniec
 - 5.2.2. Zarys historii obszaru gminy
 - 5.2.3. Krajobraz kulturowy
 - 5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego
 - 5.2.5. Zestawienie obiektów z terenu Gminy Świerklaniec wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków
 - 5.2.6. Zabytki ruchome
 - 5.2.7. Zabytki archeologiczne
 - 5.2.8. Dziedzictwo niematerialne
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe
 - 7.1. Stopień realizacji założeń Programu Opieki nad Zabytkami w latach wcześniejszych
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Załącznik nr I – Wykaz obiektów nieruchomych ujętych w GEZ

Spis tabel

Spis rysunków

Spis fotografii

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad gminą ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Wójt sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Do najważniejszych aktów prawnych regulujących sposób ochrony i zarządzania zabytkami w Polsce należą:
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc.

Ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Rysunek 1. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) *zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,*
- 2) *elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,*
- 3) *wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 4) *wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 5) *mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 6) *oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 7) *oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 8) *fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 9) *pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,*
- 10) *pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*

11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,

12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Rysunek 2. Logo pomnika historii.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. ust. 5).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. ust. 4),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz planów ogólnych albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19),
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: *„od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku”*. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy samorządy wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. (Art. 81 ust.1).

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy wprowadzone zostały administracyjne kary pieniężne:

Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości*

- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

W gminie Świerklaniec żaden z zabytków nieruchomych, wpisany do rejestru zabytków, nie został uznany za Pomnik Historii w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (lista Pomników Historii jest udostępniona na stronie BIP Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Kulturowego, w zakładce dziedzictwo kulturowe – ochrona dziedzictwa – Pomniki Historii).

W gminie Świerklaniec żaden z zabytków nie znalazł się na liście Światowego Dziedzictwa. Podstawą wszelkich działań związanych ze Światowym Dziedzictwem jest Konwencja UNESCO dotycząca Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2025 poz. 1153 z późn. zm.)

Zgodnie z ustawą wykonywanie zadań w zakresie kultury oraz ochrony zabytków stanowi ustawowy obowiązek gminy. W myśl art. 7 ust. 1 pkt 9 tej ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym sprawy z zakresu kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, a także ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Przepis ten stanowi podstawę prawną do podejmowania przez gminę działań związanych z opracowaniem i realizacją Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, jako elementu realizacji jej zadań własnych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania planu ogólnego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2025 poz. 418 z późn. zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz w odniesieniu do obiektów w gminnej ewidencji zabytków.

W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9). Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2024 poz. 1478 ze zm.)

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1, park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1145)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania (sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości, podziały nieruchomości) wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 87)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2024 poz. 1491 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2022 r., poz. 385)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r., poz. 164)

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r., Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1470),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 r., poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 (Uchwała Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2023 r.)

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje

objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
 - Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
 - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
 - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
 - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
 - Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
 - Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
- Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025

W Programie sformułowano następujący cel nadrzędny Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025:

HARMONIJNE ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM ORAZ OPTYMALNE ZACHOWANIE AUTENTYCZNEGO MATERIALNEGO I NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA WSPOMAGA BUDOWĘ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO ORAZ ROZWOJU GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA I PROMOCJI REGIONU W KRAJU I NA ŚWIECIE.

Aby ten cel został zrealizowany, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i kompetencją społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – Zrównoważone zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) i włączenie go w zarządzanie procesami gospodarczymi,

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

- Cel operacyjny I.1 – Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa
- Cel operacyjny I.2 – Budowa kompleksowej strategii i wywiedzionego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa
- Cel operacyjny I.3 – Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnego klimatu dla instytucji i włączenia społecznego w opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

- Cel operacyjny II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami na wszystkich poziomach edukacji
- Cel operacyjny II.2 – Włączenie społeczności lokalnych w procesy opieki nad dziedzictwem kulturowym od poziomu strategii do wspólnych, systemowych działań

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

W Strategii w ramach przedsięwzięcia Turystyczne Śląskie wyznaczono następujący zakres działań spójny z przedmiotowym opracowaniem:

1. Popularyzacja rozpoznawalności i dalszy rozwój marki Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego i Szlaku Orlich Gniazd.
2. Upowszechnienie wiedzy na temat unikalnej wartości historycznej i kulturowej Podziemi Tarnogórskich wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.
3. Rozwój turystyki biznesowej i przemysłu wielkich wydarzeń.
4. Popularyzacja i rozwój infrastruktury służącej turystyce pielgrzymkowej i turystyce sentymentalno-kulturowej.
5. Rozwój turystyki bez barier oraz rozwój bezpieczeństwa na szlakach turystycznych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Świerklaniec)

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategii Rozwoju Gminy Świerklaniec do roku 2030 wraz z Planem funkcjonalno-użytkowym zarządzania Parkiem w Świerklańcu

Wdrożenie Strategii Rozwoju dla Gminy Świerklaniec odbywa się poprzez realizację przedsięwzięć – działań i projektów – przyczyniających się do osiągnięcia postawionych celów strategicznych i celów operacyjnych.

W Strategii sformułowano 30 przedsięwzięć (stanowiących pojedyncze projekty, zadania lub ich grupy) na rzecz strategicznego rozwoju gminy Świerklaniec, które składają się na cztery wiązki. Spójność przedmiotowego opracowania wykazuje wiązka 4 założeń Strategii.

Wiązka 4 – Świerklaniec dla turystów

P23. Wykreowanie Produktu Markowego - Park Świerklaniecki.

P24. Rewitalizacja zespołu pałacowo-parkowego, w tym zabytkowych obiektów folwarcznych zlokalizowanych na terenie Parku w Świerkłańcu.

P25. Remont Pałacu Kawalera, w tym dachu łącznie z remontem portalu wejściowego.

P26. Rewitalizacja budynków po byłym PGR zlokalizowanych w Nakle Śląskim.

P27. Świerklaniecki Quest.

P28. Utworzenie Regionalnej Izby Śląskiej.

P29. Budowa systemu ścieżek rowerowych – łączących atrakcje, sołectwa.

P30. Pełna rewitalizacja terenu zbiornika Nakło-Chechło (zbiornika wodnego wraz z infrastrukturą techniczną wokół)

Cele strategiczne i operacyjne w odniesieniu do Parku w Świerkłańcu

Dla celów strategicznych sformułowano w kolejnym kroku cele operacyjne, stanowiące ich uszczegółowienie i umożliwiające przejście do odpowiednich przedsięwzięć i działań rozwoju.

C.P. 1 Park w Świerkłańcu miejscem wypoczynku i integracji mieszkańców.

- C.P. 1.1 Park przestrzenią relaksu i spotkań mieszkańców.
 - C.P. 1.2 Park miejscem realizacji projektów społecznych.
 - C.P. 1.3 Park i jego oferta głównymi atutami gminy, wspierającymi kondycję zdrowotną mieszkańców.
- C.P. 2 Park w Świerkłańcu wyspecjalizowanym ośrodkiem usług dla Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii i regionu.

- C.P. 2.1 Park i jego otoczenie miejscem rozwoju lokalnej przedsiębiorczości w sektorze usług spędzania czasu wolnego.
- C.P. 2.2 Park przestrzenią aktywności kulturalnej wykorzystującej śląskie tradycje, historię arystokratyczną i przemysłową oraz wielokulturowość regionu.
- C.P. 2.3 Park miejscem realizacji wydarzeń promujących biznes i produkty gminy i regionu.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Świerklaniec

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej wg zapisów Studium odbywać się będzie poprzez:

- ochronę obiektów i założeń wpisanych do rejestru zabytków,
- ochronę obiektów i założeń ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków,

- ochronę stanowisk archeologicznych,
- strefy "K" ochrony krajobrazu.

Zasady ochrony obszarów dziedzictwa kulturowego zgodnie z zapisami Studium:

- Przy remontach obiektów wymagane jest stosowanie materiałów tradycyjnych, takich jak: drewno, kamień, cegła, dachówka ceramiczna. Obowiązuje zakaz stosowania sidingów, blach trapezowych, blach falistych, dociepleń zewnętrznych, okładzin z płytek gresowych.
- Dopuszcza się lokowanie reklam w formie szyldów wyłącznie na poziomie parteru i w sposób harmonizujący z zabudową. W planach miejscowych należy ustalić zakaz wieszania billboardów na powyższych obiektach.
- Nowa zabudowa lokalizowana w otoczeniu obiektów wymienionych w pkt 2.5.3 winna nawiązywać wysokością, linią zabudowy i spadkami połaci dachowych do zabudowy zabytkowej. Należy również chronić zieleń komponowaną istniejącą w otoczeniu obiektów zabytkowych. Na historycznych cmentarzach ochronie podlegają: układ kompozycyjny, zieleń komponowana i krzyże.

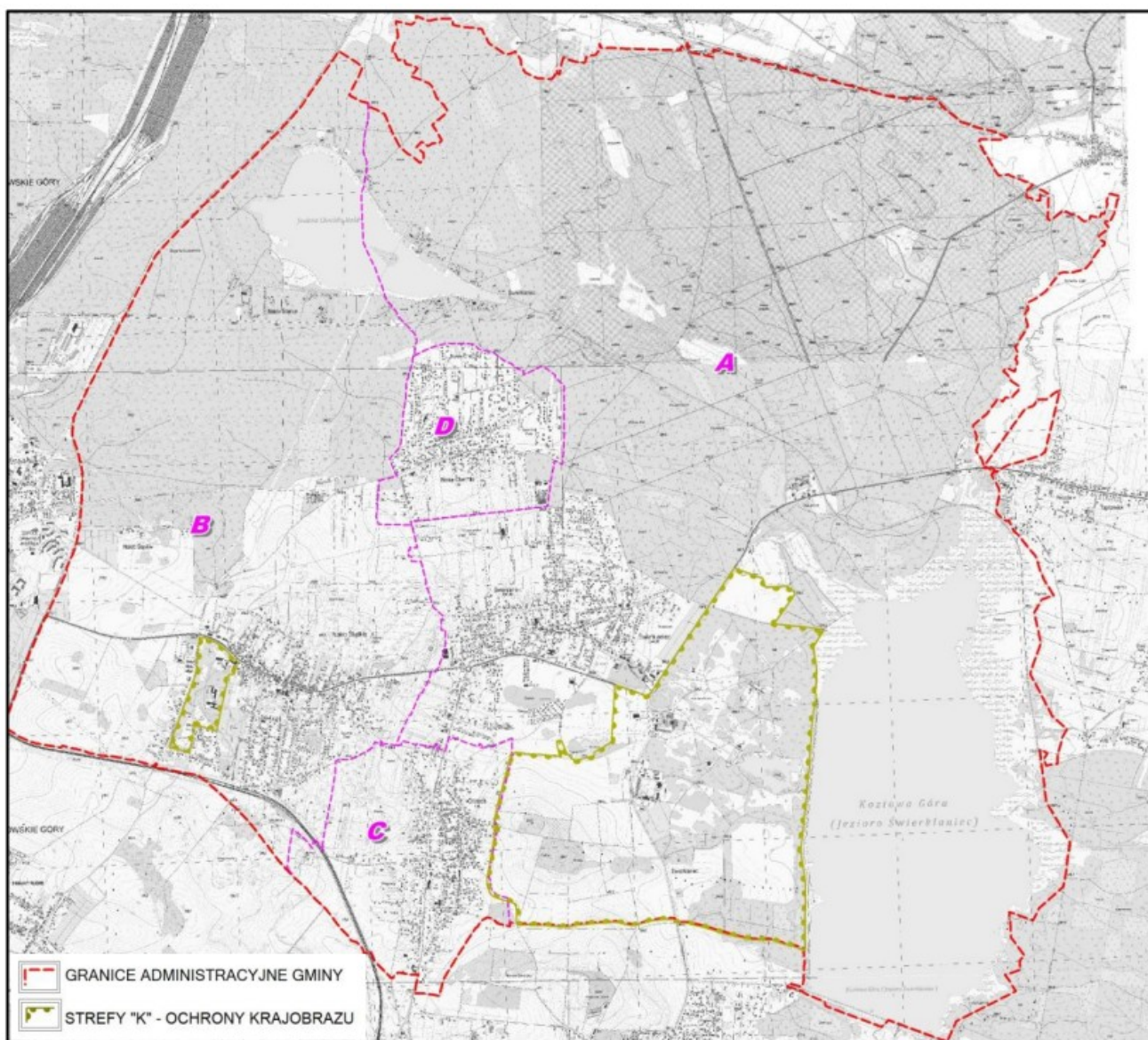
Stanowiska archeologiczne wraz z najbliższym otoczeniem stanowią strefy ochrony konserwatorskiej. W celu ochrony wartości naukowych i poznawczych zabytków archeologicznych w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego wokół stanowisk archeologicznych należy wyznaczyć strefy ochrony konserwatorskiej w następujących zakresach:

- dla stanowisk o lokalizacji punktowej jako obszar o promieniu 50 m, którego środkiem jest stanowisko,
- dla stanowisk o indywidualnie wyznaczonych granicach - jako obszar powtarzający kształt stanowiska i poszerzony o 50 m.

W granicach strefy „K” należy:

- zachować historyczną kompozycję układów zieleni,
- zachować osie kompozycyjne i powiązania widokowe,
- zachować zieleń w postaci skupin i oaz w krajobrazie,
- utrzymać istniejącą zabudowę i zagospodarowanie z możliwością modernizacji oraz nawiązać w nowych i uzupełniających elementach do zasad historycznej kompozycji zespołu,
- utrzymać zasadniczy układ ulic, placów, ciągów pieszych i alejek.

Przebieg granicy strefy „K” na podstawie ustaleń Studium oznaczono kolorem czerwonym i przedstawiono na poniższym rysunku.

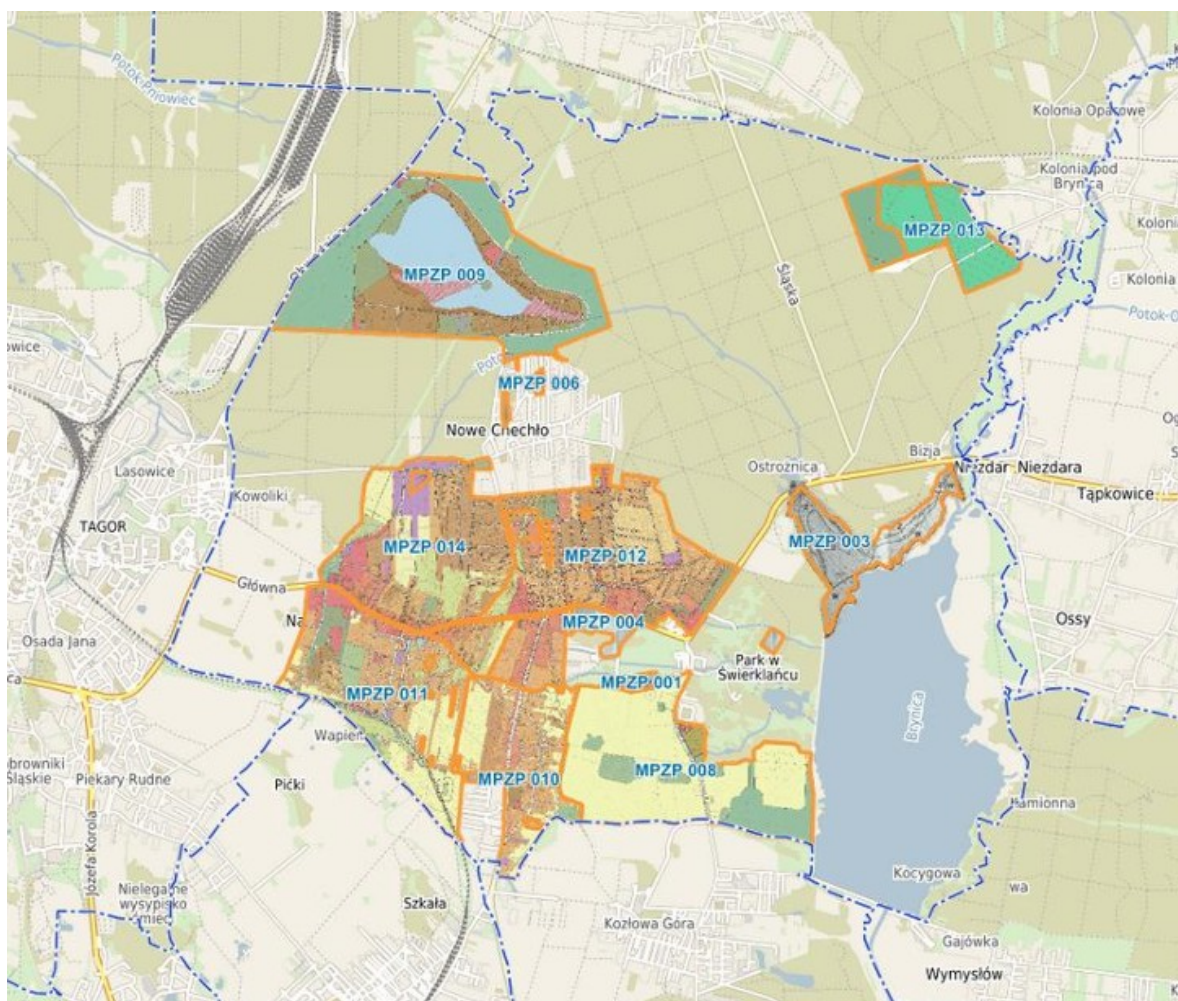
Rysunek 3. Przebieg granicy strefy „K” zgodnie z ustaleniami Studium na terenie gminy Świerklaniec.

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Świerklaniec.

Zgodnie ze zmianami w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które weszły w życie 24 września 2023 r., studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklaniec obowiązuje 30 czerwca 2026 r. Zastąpi go plan ogólny.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego zostało objęte łącznie około 33,76% obszaru Gminy Świerklaniec.

Rysunek 4. Tereny gminy objęte miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego

Źródło: Urząd Gminy Świerklaniec.

Wykaz obowiązujących mpzp na terenie gminy Świerklaniec:

1. Uchwała XIV/119/19 z dnia 2019-08-26 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Świerklaniec dla terenów położonych wokół zbiornika wodnego „Zalew Nakło – Chechło”
2. Uchwała LIII/502/06 z dnia 2006-09-14 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulicy Skowronków w miejscowości Nowe Chechło.
3. Uchwała IV/56/03 z dnia 2003-01-31 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulicy Skowronków w miejscowości Nowe Chechło.
4. Uchwała LIII/386/21 z dnia 2021-11-25 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w gminie Świerklaniec obejmującego centralną i zachodnią część obszaru sołectwa Świerklaniec
5. Uchwała XXXIX/343/01 z dnia 2001-10-05 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Świerklaniec
6. Uchwała XXXIV/232/97 z dnia 1997-04-04 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Świerklaniec zatwierdzonego uchwałą Rady Gminy Świerklaniec Nr

XXVIII/110/92 z dnia 27 kwietnia dla terenu położonego w sołectwie Świerklaniec, przeznaczanego pod oczyszczalnię ścieków

7. Uchwała LI/332/17 z dnia 2017-12-11 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w gminie Świerklaniec obejmującego południową część obszaru sołectwa Świerklaniec - etap 1
8. Uchwała XXIX/219/20 z dnia 2020-06-25 W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w gminie Świerklaniec obejmującego część obszaru sołectwa Orzech - etap 1.
9. Uchwała XXIX/220/20 z dnia 2020-06-25 W sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w gminie Świerklaniec obejmującego część południowego obszaru sołectwa Nakło Śląskie.
10. Uchwała LX/443/22 z dnia 2022-04-28 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w gminie Świerklaniec obejmującego część północnego obszaru sołectwa Nakło Śląskie
11. Uchwała XIV/75/2024 z dnia 2024-12-30 w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Gminie Świerklaniec obejmującego część południowego obszaru sołectwa Nakło Śląskie przyjętego uchwałą Nr XXIX/220/20 Rady Gminy Świerklaniec z dnia 25 czerwca 2020 r. – ETAP I
12. Uchwała XXII/121/25 z dnia 2025-07-31 w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w gminie Świerklaniec obejmującego część obszaru sołectwa Orzech – etap 1 przyjętego uchwałą Nr XXIX/219/20 Rady Gminy Świerklaniec z dnia 25 czerwca 2020 r. – ETAP I
13. Uchwała XX/108/25 z dnia 2025-05-29 w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w gminie Świerklaniec obejmującego część obszaru sołectwa Orzech – etap 1 przyjętego uchwałą Nr XXIX/219/20 Rady Gminy Świerklaniec z dnia 25 czerwca 2020 r. – ETAP I

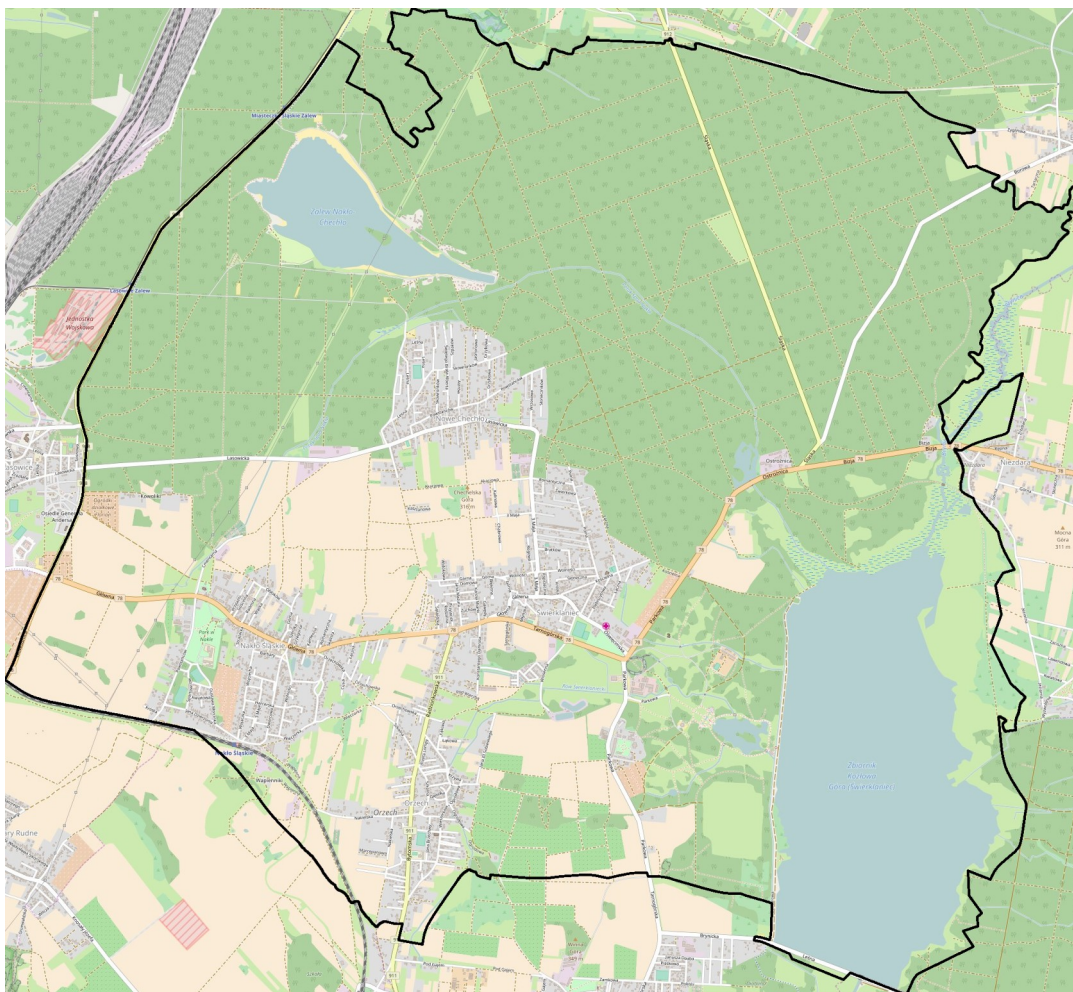
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka ogólna gminy Świerklaniec

Gmina Świerklaniec położona jest w województwie śląskim, jego północnej części, na obszarze Garbu Tarnogórskiego, będącego częścią Wyżyny Śląskiej, w rejonie przecięcia doliny rzeki Brynicy. Gmina Świerklaniec graniczy z gminami: Ożarówice, Miasteczko Śląskie, Tarnowskie Góry, Radzionków i Piekary Śląskie. Administracyjnie obszar należy do powiatu tarnogórskiego, natomiast wewnętrznie podzielony jest na cztery sołectwa:

- Świerklaniec,
- Nakło Śląskie,
- Nowe Chechło
- Orzech.

Granice administracyjne gminy Świerklaniec przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 5. Granice administracyjne gminy Świerklaniec.

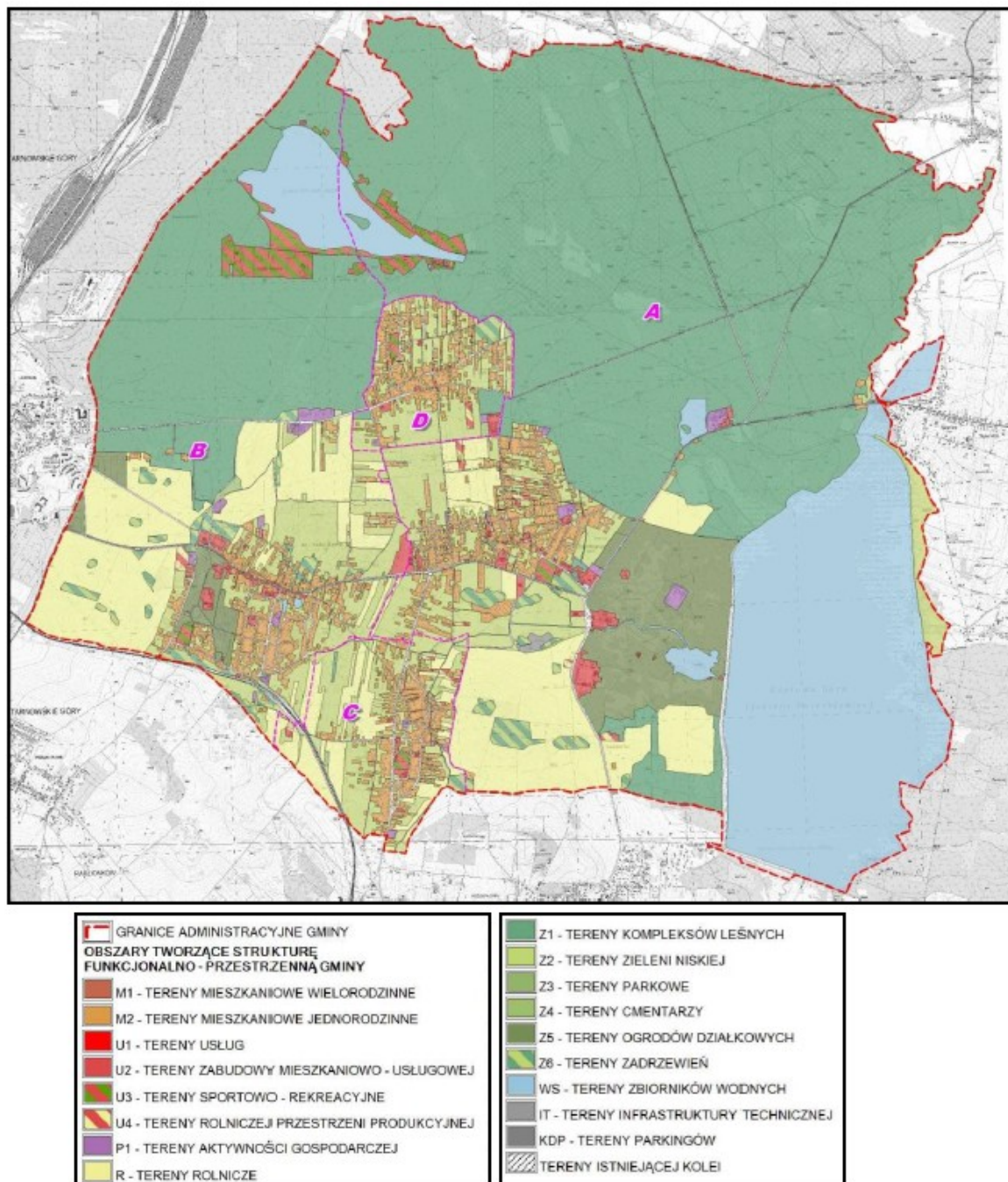
Źródło: <https://www.google.pl/maps/place>

Struktura przestrzenna gminy

Analiza układu przestrzennego w stanie istniejącym zagospodarowania przestrzennego gminy pozwala na następującą charakterystykę tego układu:

- układ terenów zurbanizowanych tworzony jest w 4 skupiskach ukształtowanych historycznie i rozwijających się organicznie poprzez obudowę dróg i powiększenie zabudowy na obrzeżach sołectw, trudno jest wyróżnić znaczące koncentracje zabudowy. Poszczególne sołectwa rozwijają się organicznie przy braku działań w kierunku organizacji przestrzennej poszczególnych rejonów,
- stopniowe łączenie się zabudowy wydzielonych przestrzennie sołectw Świerklaniec i Orzech,
- znaczny obszar kompleksów leśnych obejmujący północną część sołectw Świerklaniec i Nakło Śląskie oraz niewielki obszar w południowej części sołectwa Świerklaniec,
- największe kompleksy terenów rolnych występują w południowej części sołectwa Orzech i Świerklaniec, w zachodniej i środkowej części sołectwa Nakło Śląskie, pozostałe tereny rolne występują na niedużych arealach pomiędzy zabudową mieszkaniową,
- tereny usługowe koncentrują się w centralnych rejonach poszczególnych sołectw,

- w północnej części gminy wśród lasów zlokalizowane są obiekty wypoczynkowo - rekreacyjne skupione nad Zalewem Nakło - Chechło, tworzą dość chaotyczny układ zabudowy,
- we wschodniej części gminy utworzony został zbiornik Kozłowa Góra jako zabezpieczenie wody pitnej dla województwa śląskiego oraz zabezpieczenie przeciwpowodziowe,
- obszar Parku Świerklaniec tworzy krajobraz kulturowo - przyrodniczy i jest ważnym elementem rozwoju gminy.

Rysunek 6. Stan dotychczasowego przeznaczenia i zagospodarowania terenów Gminy Świerklaniec.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Pierwsze ślady osadnictwa, potwierdzone badaniami archeologicznymi, pochodzą z epoki brązu. Najstarsze historyczne wzmianki o wsiach należących do gminy Świerklaniec pochodzą z XIII i XIV wieku. Najstarszą wsią

w okolicy było Chechło Stare, wg tradycji związane z istniejącym już w XII wieku grodem w Świerklańcu. Zabudowa Świerklańca do połowy XIX wieku koncentrowała się wzdłuż ul. Głównej i dwóch stawów, rozwinęła się w kierunku zachodnim, wzdłuż obecnej ul. Oświęcimskiej łącząc osadę z zamkiem oraz na gruntach dworskich w trójkącie obecnych ulic: Kościuszki, Kościelnej i Oświęcimskiej dla ludności związanej z pracą w dobrach Donnersmarcków. Pierwotna zabudowa wsi Orzech od 1277 roku powstawała od ulicy Wieczorków, blisko rzeki oraz na wschodnim brzegu rzeki przy ulicy Ogrodowej. Pod koniec XI wieku zabudowa rozszerzyła się w kierunku zachodnim wzdłuż działek rolnych z wąskimi uliczkami wpadającymi w obecną ulicę Szkolną. Zabudowa wsi Nakło to krótka ulicówka wzdłuż ulicy Głównej, od zamku aż do ulicy Górnej, następnie na wschód wzdłuż ulic Głównej i Orzechowskiej. W okresie międzywojennym powstała Kolonia Nakło wzdłuż ulic 3-go Maja i Dworcowej. Powojenny rozwój nastąpił wzdłuż ulic Powstańców, Wolności, Chopina i na północ od ul. Głównej. Nowe Chechło – kolonia założona przez Donnersmarcków w 1776 roku. Pierwotna zabudowa wsi, to krótka ulicówka wzdłuż ulicy Powstańców, od końca XIX wieku wzdłuż ulicy Lasowickiej, rozrastająca się w kilku liniach zabudowy w kierunku pół.

Poniżej przedstawiono szczegółowy opis poszczególnych miejscowości gminy Świerklaniec.

Nakło Śląskie

Miejscowość wymieniona już w 1372 roku jako własność rycerza Zbroslawa „de Nakel”, pierwotna siedziba rycerska – otoczona fosą niewielka wieś rycerska. W XVI w. prawdopodobnie istniał tu murowany zamek rycerski. Od 1695 r. Nakło stało się własnością Leona Ferdynanda Henckel von Donnersmarcka, protoplasty bytomsko – siemianowickiej linii Donnersmarcków, który kupił je od von Larischa z Naczęstawic. W 1858 r. zamek został przebudowany w stylu neogotyckim przez łazarza IV Henckla von Donnersmarcka. Rezydencja została rozbudowana w 1891 roku, kiedy to m.in. przebudowano i podwyższono wieżę zamku. Przebudowę tę można wiązać z Hugo Heererem, wiedeńskim projektantem nakielskiego kościoła i mauzoleum.

Nowe Chechło

Osada założona jako kolonia Starego Chechła (wsi wchłoniętej przez Świerklaniec), która z czasem rozrosła się w odrębną wieś. Nazwa Chechła oznacza mokre łąki. Znajdują się tutaj zabytkowe budynki mieszkalne, kapliczka z drugiej połowy XIX wieku z wieżyczką z sygnaturą.

Świerklaniec

Etymologia nazwy Świerklaniec w języku staropolskim to „borak świerkowy”, co oznacza las świerkowy lub las mieszany z przewagą świerkowego. Według mapy osadnictwa średniowiecznego nie istniała osada o nazwie Świerklaniec, ale zamek Świerklaniec, który został zbudowany na terenie niezagospodarowanym. Najbliżej położone wsie do Orzech, Kozłowa Góra i Nakło, których rodowód sięgał wieków średnich. Wokół zamku powstały budynki gospodarcze, z czasem pierwsze gospodarstwa. Statystyki z 1804 roku wskazują, że istniały w tym miejscu: zamek, folwark i dwa młyny. W wieku XIX w pobliżu powstał cały zespół gospodarczy częściowo związany z obsługą rezydencji, jak również prowadzący działalność przynoszącą dochody. W pobliżu zamku istniały dwa dominia, pracowała gorzelnia z pięcioma wielkimi zbiornikami na spirytus, kuźnia, młyny, zajazd, sklep, szpital, budynki nadleśnictwa, stajnie, masztarnia, wozownia, ogrodnictwo, oranżeria oraz klasztor sióstr Boromeuszek.

W 1623 roku ziemia bytomska z Tarnowskimi Górami została przekazana w zastaw za cesarskie długi rodzinie Henckel von Donnersmarck. Siedzibą rodu stał się stary piastowski zamek. Pierwsze modernizację na zamku przeprowadzono w XVII wieku przez Łazarza II. Gruntownej przebudowy warowni Świerklanieckiej ze średniowiecznego zamku na nowożytną rezydencję renesansową w XVII wieku dokonał wnuk Łazarza II hrabia Karol Maksymilian, prace kontynuował Guido Henckel von Donnersmarck. Po wybudowaniu Małego Wersalu w starym zamku pracowali urzędnicy generalnej dyrekcji dóbr pańskich.

Po II wojnie światowej rozpoczęły się ciągnące się do 1962 roku konsultacje, przeprowadzono badania terenowe, organizowano narady i konferencje dotyczące dalszych losów starego zamku. Ostatecznie Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Tarnowskich Górach zleciło jego wyburzenie. W 1964 roku dokonano rozbiórki ruin i usunięcia gruzów.

W latach 1870-76 hrabia Guido Henckel von Donnersmarck wzniósł dla swojej żony Blanki de Paivy pałac zwany potocznie Małym Wersalem. Projektantem pałacu był Hector Leufuel, uznany architekt francuski drugiej połowy XIX wieku. Pałac położony był w centrum parku. Bryła pałacu była symetryczna, środkowy trzykondygnacyjny ryzalit posiadał wysoki dach, pozostałe dwa niższe usytuowano na krańcach głównego korpusu. Rozwinięciem horyzontalnym pałacu były skrzydła galerii łączące ryzality boczne z dwoma czworobocznymi pawilonami z dachami kopulastymi. Fasada ogrodowa zwrócona na wschód, przed którą stały fontanny, rzeźby, tarasy oraz szerokie schody opadające do brzegu jeziora, zachowane do dziś. Od zachodu do głównej bryły dołączone były dwa skrzydła alkierzowe, które z korpusem tworzyły dziedziniec wewnętrzny z wysuniętym w owal ogrodzeniem i bramą wjazdową, znajdującą się obecnie w chorzowskim ZOO. Rodzina Henckel von Donnersmarck opuściła w 1945 roku pałac świerklaniecki. Opuszczony pałac był sukcesywnie niszczone i grabiony, a w końcu podpalony. Jako ruina stał się miejscem pozyskania budulca.

Orzech

Wieś uważana za najstarszą w gminie. Pierwsze informacje o Orzechu znajdują się już w dokumentach biskupa krakowskiego Pawła z Przemankowa, wymieniany jako osada górnicza z 1277 roku. Nazwa wsi oznacza miejsce przy drzewie orzechowym. W 1305 roku książę bytomski Kazimierz wydzierżawił na dwa lata wieś Piotrowi z Paniów. W 1545 rok na terenie Orzecha znajdowało się osiem szybów kopalni rud srebra i ołowiu. W wieku XIX był tu czynny wapiennik i kopalnia rudy żelaza.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Krajobraz gminy Świerklaniec jest jednym z bardziej charakterystycznych w regionie Górnego Śląska, łącząc w sobie cechy obszaru silnie przekształconego przez działalność człowieka z wartościami przyrodniczymi

i historyczno-kulturowymi. Gmina położona jest w centralnej części województwa śląskiego, w powiecie tarnogórskim, w obrębie Wyżyny Śląskiej, na granicy między terenami przemysłowymi konurbacji górnośląskiej a obszarami leśno-rolnymi o bardziej naturalnym charakterze.

Jej krajobraz kulturowy ma strukturę mozaikową – obejmuje zarówno rozległe kompleksy leśne, doliny rzek i zbiorniki wodne, jak i historyczne układy wiejskie oraz przestrzenie o cechach podmiejskich. Centralnym elementem przestrzeni jest dolina Brynicy, rzeki stanowiącej tradycyjną granicę między Górnym a Dolnym Śląskiem. Jej meandrujący bieg, połączony z systemem stawów i mokradeł, tworzy cenne przyrodniczo i krajobrazowo wnętrze, które stanowi oś kompozycyjną całej gminy.

Wschodnią część gminy zajmują tereny zwarte kompleksu leśnego – pozostałości dawnej Puszczy Tarnogórskiej. Lasy te pełnią funkcję ochronną, przyrodniczą i rekreacyjną, a miejscami przenikają się z dawnymi założeniami parkowymi i stawami rybnymi. Zachód i południe gminy ma charakter bardziej rolniczy, z rozproszoną zabudową wiejską i podmiejską, gdzie pola uprawne i łąki tworzą otwarte panoramy, przerywane skupiskami drzew i niewielkimi zagajnikami.

Najbardziej rozpoznawalnym obszarem krajobrazu kulturowego jest Świerklaniec z dawnym zespołem rezydencjonalno-parkowym rodu Donnersmarcków. Park w stylu angielskim z końca XIX wieku, wraz z zachowanym Pałacem Kawalera, stanowi dominantę kompozycyjną i symbol tożsamości całej gminy. Jego przestrzeń, o układzie krajobrazowym pełnym osi widokowych, polan i zbiorników wodnych, płynnie przechodzi w lasy i tereny rekreacyjne, które współtworzą rozpoznawalny wizerunek tej części regionu.

Miejscowości takie jak Nowe Chechło i Nakło Śląskie wnoszą do krajobrazu wątki historyczne i osadnicze. W Nakle zachował się zespół pałacowo-parkowy dawnej rezydencji Donnersmarcków. W Nowym Chechle dominują rozproszone układy wsi o czytelnym dawnym rodowodzie, otoczone terenami rolnymi i lasami, a w rejonie zbiornika wodnego rozwinęły się funkcje wypoczynkowe.

W krajobrazie gminy widoczne są również ślady dawnej gospodarki przemysłowej – kamieniołomy, fragmenty infrastruktury hydrotechnicznej i kolejowej, a także osiedla robotnicze i wille urzędnicze z przełomu XIX i XX wieku. Tworzą one interesujący kontrast z naturalnym tłem lasów i pól, podkreślając przemysłowe dziedzictwo regionu.

Całość krajobrazu gminy Świerklaniec charakteryzuje się więc silnym związkiem pomiędzy przyrodą, historią i kulturą – to przestrzeń, w której tradycyjne wartości krajobrazu śląskiego zostały zachowane i zintegrowane z funkcjami rekreacyjnymi i mieszkaniowymi. Jego harmonijne zróżnicowanie, wynikające z połączenia terenów leśnych, wodnych, rolnych i historycznych założeń parkowych, czyni go jednym z najbardziej malowniczych i rozpoznawalnych fragmentów krajobrazu regionu.

Założenia parkowo – pałacowe

Pałac wraz założeniem parkowym w ramach ogrodzenia w Nakle Śląskim

Wchodzący w skład dóbr rodziny Henckel von Donnersmarck teren posiada wysokie wartości

artystyczne widoczne w bogatym detalu zdobniczym zachowanej zabudowy, sam zespół kształtowany był przez znakomitych architektów jak Peter Lenné.

Jest to charakterystyczny obiekt o kompozycji horyzontalnej z trzema otwarciami zamkniętymi łukiem Tudorów, każdy z segmentów zaakcentowany jest dodatkowo wielobocznymi wieżyczkami przechodzącymi w sterczyny.

Pałac wzniesiony na rzucie prostokąta, o rozczłonkowanej bryle złożonej z różnorodnych form plastycznych z dominującym elementem w postaci kwadratowej wieży odwołująca się do stylistyki romańskiej w części wschodniej. Wśród wystroju elewacji możemy wyróżnić różnorodne rozwiązania otworów okiennych, schodkowe zwieńczenia szczytów oraz proste gzymsy.

Fotografia 2. Widok na kordegardę w założeniu pałacowo - parkowym.

W skład założenia wchodzi m.in.:

- brama wjazdowa do zamku,
- mur pałacowy,
- dawna kordegarda.

Park przypałacowy jest projektem autorstwa Petera Josepha Lenne. Dominowały w nim otwarte przestrzenie krajobrazowe ozdobione kompozycjami z drzew i krzewów pochodzenia krajowego i egzotycznego. Po wojnie założenie parkowe uległo zaniedbaniu, układ komunikacyjny został zagęszczony, wolne przestrzenie zostały wypełnione licznymi grupami drzew i krzewów, głównie gatunków rodzinnych, wzbogacone pojedynczymi gatunkami egzotycznymi.

W parku występuje wiele gatunków drzew i krzewów, wśród których dominują gatunki liściaste, głównie pochodzenia krajowego tj. lipy, buki, klony, jesiony, dęby, kasztanowce. Do najcenniejszych okazów należą: dwa buki zwyczajne o obwodzie 380 cm i 390 cm, dąb szypułkowy o obwodzie 350 cm, jesion 370 cm i 340 cm, lipa drobnolistna 350 cm, wiąz górski 350 cm, tulipanowiec o obwodzie 230 cm. Ciekawostką przyrodniczą jest płatan klonolistny (o obwodzie 320 cm), który jest symbolem przetrwania.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa śląskiego.

Założenie parkowe w Świerkłańcu (Wpis do Rejestru Zabytków nr A/606/66 z 30.12.1966 r.)

Pierwszy park w stylu renesansowym założono obok zamku w latach 1670-1680 przez tutejszą linię rodu Hencklów von Donnersmarck.

Obecny park w Świerkłańcu z bogatym starodrzewiem, został założony w XVIII wieku, według ówczesnej mody określającej kompozycję parków krajobrazowych, na obszarze dawnych mokradeł nad Brynicą i pierwotnie istniejącego lasu świerkowego. W 1865 roku berliński architekt Gustav Mayer opracował projekt wielkiego założenia parku o powierzchni 250 ha. Jego budową pokierował mistrz ogrodniczy Fox, wzorując się już na powstałych założeniach w Muskau, Żganiu i Silbyllenort.

Fotografia 3. Widok z góry na teren Parku w Świerkłańcu.

Kompozycja w stylu angielskim wzorowana na Hyde Parku obejmuje polany i swobodnie rozłożone grupy drzew. Żadne drzewo czy krzew nie mogły rosnąć w przypadkowym miejscu. Aleje i inne grupy drzew i krzewów, staw, fosy oraz architektura wzajemnie się uzupełniały.

Obecnie drzewostan parku składa się z: topoli białych, jaworów, dębów, sosen, świerków, kasztanowców, obok gatunków rodzimych rosną gatunki selekcjonowane i sprawdzane z różnych części świata.

W centralnej części, nad dużym stawem, zachował się niewielki ogród o symetrycznym układzie, założono tam liczne kwietniki i dywany kwiatowe z basenami i grupami rzeźb. Stanowił on taras między "Małym Wersalem" a przystanią. Dzięki opiece specjalistów park utrzymał pełną krasę aż do tragicznego stycznia 1945 roku. Ucieczka książąt von Dennersmarck i wkroczenie Armii Czerwonej spowodowały zaniedbanie parku. Jednakże została zachowana kompozycja, oryginalne grupy drzew z egzemplarzami historycznych drzew.

Park pełni funkcje rekreacyjne i wypoczynkowe dla mieszkańców Świerkłańca i okolic. Corocznie na terenie parku organizowane są dożynki, festyny rodzinne, wystawy i zawody psów zaprzęgowych. Ponadto na terenie parku działa sekcja kajakarska.

Do obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie parku zaliczyć można m.in.:

- Ruiny zamku – poszczególne części zamku były budowane na przestrzeni kilku wieków (XI-XV wiek). Zamek został wybudowany w stylu gotyckim, a po licznych przebudowach budowla miała charakter neogotycki. W 1945 roku zamek spłonął, a to co z niego pozostało wysadzono w 1961 roku.
- "Mały Wersal" – został zbudowany w latach 1870-1873. 28 października 1871 roku księżę Guido Henckel von Donnersmarck poślubił starszą od siebie o 11 lat Markizę de Paiva dotychczas mieszkającą w Paryżu. Aby przypomnieć swojej żonie młodość, postanowił zbudować nowe przytulne "gniazdko" na wzór pałacu na Polach Elizejskich. W sierpniu 1873 roku Henckel Paiva wraz z służbą przeprowadzili się do nowo zbudowanego pałacu nad stawem. "Mały Wersal" projektowany przez francuskich architektów, rzeczywiście przypominał właścicielowi, ale szczególnie Paivie, Paryż i dawne życie.

- Pałac Kawalera – jedyny budynek pozostały po Donnersmarckach w Świerkłańcu, który ocalał od zniszczenia. Ten neobarokowy pałacyk zbudowano na przyjazd cesarza Wilhelma II w latach 1903-1906 według projektu Ernesta von Inne. Odrestaurowany po wojnie, służył jako ośrodek szkolenia kadr dla górnictwa. W 1992 roku przeszedł na własność gminy Świerklaniec i został zaadaptowany na hotel. Jest to dwupiętrowy budynek z arkadowym portykiem z podjazdem. Nad balkonem fasady umieszczony jest kartusz herbowy Donnersmarcków z sentencją „Memento Vivere”. W środku znajduje się monumentalna owalna klatka schodowa. Zewnętrzne lico budynku jest dwubarwne. Przed pałacem znajdowały się cztery rzeźby z brązu przedstawiające grupki bawiących się dzieci. Obecnie rzeźby zabezpieczone są w środku budynku.
- Fontanna - jest usytuowana pośrodku głównego basenu. To dzieło Fremieta, a wzorowana była na fontannie paryskiego obserwatorium J.B. Carpeaux. Przedstawia trzy Gracie podtrzymujące sferę.

Fotografia 5. Widok na fontannę trzy Gracie umieszczoną w centrum Parku.

- Amfiteatr – to pawilon koncertowy z początku XX wieku, stanowiący fragment dawnej muszli koncertowej. Estrada jest przykryta daszkiem na metalowych słupkach.
- Fontanny dzieła Fremieta, które przedstawiają walczące zwierzęta: pelikana i rybę, strusia i węża, jelenia i niedźwiedzia oraz konia i lwicę, stanowiące zespół z trzema nieckami. Pochodzą one z 1872 roku. Ich rysunki znajdują się na projekcie z d'Orasy, zapewne więc ogólną koncepcję rzeźb stworzył Hector Lefuel.

Fotografia 6. Widok na rzeźby Fremieta zlokalizowane w Parku w Świerkłańcu.

- Kościół i mauzoleum,
- Kordegarda (obecnie urząd stanu cywilnego),
- Zabudowa dawnego ogrodnictwa,
- Stajnia i ujeżdżalnia,
- Zabudowa folwarku.

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nakle Śląskim

Projektantem świątyni był wiedeński architekt, Hugo Heer (wywodzący się jednak z Bytomia). Kościół orientowany w stylu neoromańskim.

Świątynię wymurowano z cegły, na planie centralnym: w kwadrat wpisano ośmiokąt, który zwieńczono również ośmiokątną kopułą. Od strony zachodniej dwie niewysokie wieże postawiono po obu stronach wejścia głównego. Prezbiterium jest krótkie, zamknięte trójbocznie, a wewnątrz trójnawowe.

Fotografia 7. Widok na Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Nakle Śląskim.

W obrębie ogrodzenia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa zlokalizowane

jest Mauzoleum Donnersmarcków - rodzinne mauzoleum z 1889 roku. Projektanci oraz wykonawcy nieznani.

Budowla na planie krzyża greckiego, z latarnią. Nad wejściem kartusz herbowy Donnersmarcków. Pochowany jest tutaj hrabia Łazarz von Donnersmarck z żoną. W mauzoleum znajdują się także epitafia dla członków rodziny Donnesmarck, zmarłych po 1945 r. poza granicami kraju.

Fotografia 8. Widok na Mauzoleum Donnersmarcków w Nakle Śląskim.

Kościół oraz mauzoleum objęte są ochroną poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków.

Zespół kaplicy mauzoleum ob. Kościół pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej (Wpis do Rejestru Zabytków nr A/865/2021 z dnia 04.08.2021 r.)

Kościół zbudowany w latach 1896-97 przez Otta Roschdorfa wg projektu jego ojca w stylu neogotyckim. Kościół połączony jest sklepieniem krążankiem z mauzoleum, w którym ustawiono sarkofagi Gwidona Donnersmarcka i jego żony Katarzyny Slepów.

Po II wojnie światowej obiekt został zdewastowany. W 1982 roku przekazano go w wieczną dzierżawę parafii świerkłanieckiej, kościół przeszedł gruntowny remont, a rok później został poświęcony pw. Matki Boskiej Częstochowskiej i do dzisiaj pełni funkcje sakralne.

Kaplica zorientowana, ściany z cegły klinkierowej. Całość ustawiona na granitowym cokole. Mauzoleum na planie zbliżonym do krzyża greckiego z dobudowanym od południa wejściem do krypty. Bryła rozczłonkowana o zróżnicowanych wysokościach poszczególnych elementów.

Fotografia 9. Widok na Zespół kaplicy mauzoleum w Świerkłańcu.

Kościół i mauzoleum objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa śląskiego.

Kapliczki, krzyże przydrożne

W krajobrazie poszczególnych miejscowości gminy Świerklaniec wyróżniają się kapliczki oraz krzyże przydrożne zlokalizowane w różnych częściach gminy, najczęściej u zbiegu ulic. Poniżej przedstawiono przykłady występowania kapliczek na terenie gminy.

Kapliczka przydrożna u zbiegu ulic Główniej i 3 Maja w Świerkłańcu

Kapliczka murowana z cegły. Na jej szczycie jest wieżyczka, a w jej wnętrzu zamontowano sygnaturę. Dzwoniła regularnie do lat 50. XX wieku, kiedy obok przechodził kondukt żałobny w drodze na cmentarz.

Kapliczka ma trzy wnęki. W centralnej, środkowej umiejscowiony jest krzyż z figurą Jezusa. Po jego bokach w kolejnych niszach znajdują się figury Matki Bożej i św. Jana Apostoła. Rzeźby, jak i sam krzyż z Jezusem zostały wymienione na nowe w 2000 roku. Przy kapliczce w przeszłości, szczególnie latem, mieszkańcy się modlili. Odprawiano tu też nabożeństwa.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków.

Fotografia 10. Widok na kapliczkę przydrożną u zbiegu ulic Główniej i 3 Maja.

Kapliczka przydrożna w Orzechu

Pochodząca z 1885 roku kapliczka znajduje się przy rozwidleniu ulicy Wieczorków i Bolesława Prusa. Kapliczka ma wieżyczkę z sygnaturką. Wewnątrz znajduje się barokowo – ludowa, drewniana polichromowana figura św. Jana Nepomucena.

Fotografia 11. Kapliczka przydrożna w Orzechu.

Inne obiekty

Ruiny romantyczne (Wpis do rejestru zabytków nr A/635/66, decyzja z dnia 02.05.1966)

W połowie XIX wieku na wzgórzu między Świerkłańcem a Orzechem wbudowywano ruiny rycerskiego zamku z czterema wieżami. Sztuczne ruiny romantyczne, wykorzystywane pierwotnie jako miejsce wypoczynku dla uczestników łowów. Ruiny romantyczne były elementem kompozycji parku w Świerkłańcu.

Ruiny te nie są pozostałością po zamku. Do lat 60-tych XX w. sztuczne ruiny znajdowały się w dobrym stanie, następnie zaczęto je powoli rozbierać.

Obiekt jest chroniony poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego.

Fotografia 12. Widok na ruiny romantyczne – zdjęcie archiwalne i współczesne.

Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy Świerklaniec

Najwyższe znaczenie dla gminy ma Park w Świerkłańcu o charakterze parku krajobrazowego oraz zabytki znajdujące się w jego ramach.

Kolejnym cennym obiektem gminnym jest Pałac w Nakle Śląskim wraz z parkiem w granicach ogrodzenia.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego

Na terenie gminy Świerklaniec znajduje się 7 obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Świerklaniec.

Lp.	Obiekt wraz z opisem granic ochrony	Miejscowość	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
1	Park założenie parkowe na obszarze 186 ha, graniczące od zach. z drogą państwową, od półn. z drzewostanem Nadleśnictwa Świerklaniec, od wsch. ze zbiornikiem wody Kozłowa Góra, od płd. z gruntami Instytutu Doświadczalnego Sadownictwa	Świerklaniec	A/606/66 z 30.12.1966 r.
2	ruiny zamku obiekt wraz z najbliższym otoczeniem	Orzech	A/1426/24 z 02.05.1966 r.
3	Zamek z parkiem obiekt wraz z założeniem parkowym w ramach ogrodzenia	Nakło Śląskie	A/1604/25 z 2.05.1966 r.
4	Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej – obecnie pw. Dobrego Pasterza, dawny zespół kaplicy mauzoleum rodu von Donnersmarck obiekt z terenem	Świerklaniec	A/865/2021 z 4.08.2021 r.
5	Pałacyk „Dom Kawalera” na terenie parku krajobrazowego	Świerklaniec	A/839/2021 z 21.06.2021 r.

Lp.	Obiekt wraz z opisem granic ochrony	Miejscowość	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
	obiekt z terenem		
6	budynek sierocińca (obecnie Dom Pomocy Społecznej Dla Dzieci)	Świerklaniec	A/42/00 z 11.12.2000 r.
7	Przestrzenne założenie o charakterze wiejskim: 1) mieszkalna i gospodarcza zabudowa folwarku: a) budynek administracyjny i d. mleczarni (ob. biurowy), ul. Parkowa 20 (dz. 703/28) b) budynek mieszkalny zarządcy folwarku (ob. mieszkalny), ul. Parkowa 18 (dz. 378/28) c) budynek gorzelni z przylegającymi do niego od zachodu budynkami elektrowni, kotłowni i warsztatu (ob. mieszkalny), ul. Parkowa 14 (dz. 382/28, 383/28, 384/28) d) budynek mieszkalny, ul. Parkowa 22 (dz. 375/28) e) budynek pralni i mieszkalny (ob. mieszkalny), ul. Parkowa 16 (dz. 381/28) f) budynek transformatorowni (dz. 379/28) g) obora we wschodniej pierzei podwórka folwarcznego (ob. nieużytk.) (dz. 719/28) h) obora (ob. nieużytk.) (dz. 719/28) i) budynek inwentarski (porodówka dla zwierząt), (ob. nieużytk.) (dz. 719/28) j) budynki mieszkalne, ul. Parkowa 10 (dz. 491/28), ul. Parkowa 12 (dz. 390/28) k) stajnia, ul. Parkowa (719/28) 2) zieleń komponowana wewnątrz zabudowy folwarku (dz. 719/28) 3) południowy fragment parku pałacowego (190/4, 19015, 190/6, 217/25, 276/18, 368/28, 372/28, 373/28, 387/28, 412/28, 484/28, 493/28, 505/28, 510/28, 512/28, 514/28, 515/28, 516/28, 517/28, 518/28, 519/28, 520/28, 642/28, 643/28)	Świerklaniec	A/443/15 z dnia 14.12.2015 r.

Źródło: <http://wkz.katowice.pl/>

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. oraz akty

wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.5. Zestawienie obiektów z terenu Gminy Świerklaniec wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, stanowi podstawowy instrument ochrony dziedzictwa kulturowego i jest punktem odniesienia przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami realizowanych na poziomie województwa, powiatu i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednolitych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Świerklaniec została przyjęta zarządzeniem Wójta z 8 grudnia 2022 r. o numerze 00050.277.2022.

W 2025 roku na Gminnej Ewidencji Zabytków włączone zostały 2 obiekty:

- Cmentarz ewangelicki w Świerklańcu,
- Krzyż przydrożny przy ul. Orzechowskiej w Nakle Śląskim.

Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Świerklaniec stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania.

Charakterystyka budynków w gminnej ewidencji zabytków

Stan zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Świerklaniec można określić jako zróżnicowany, przy czym dominują obiekty o dużej wartości historycznej, wymagające systematycznej konserwacji i bieżących prac zabezpieczających. Większość z nich stanowią elementy dawnych założeń rezydencjonalnych i folwarcznych związanych z działalnością rodu Donnersmarcków – przede wszystkim zespoły pałacowo-parkowe w Świerkłańcu i Nakle Śląskim oraz towarzyszące im budynki gospodarcze i mieszkalne.

Na terenie Świerkłańca najcenniejszym zespołem objętym ewidencją jest rozległy park krajobrazowy z pozostałościami dawnej rezydencji, w tym Pałac Kawalera, który utrzymywany jest w dobrym stanie technicznym dzięki systematycznie prowadzonym pracom konserwatorskim i remontowym. W ostatnich latach przeprowadzono tu m.in. modernizację portyku wejściowego, prace przy elewacji, a także modernizację instalacji elektrycznej w obrębie zabytkowego parku (2025). Sam park, pomimo dobrego zachowania układu przestrzennego, wymaga stałej pielęgnacji zieleni i odnowy infrastruktury technicznej. W jego obrębie znajduje się również kościół pw. Dobrego Pasterza – dawne mauzoleum Donnersmarcków – utrzymany w stanie zadowalającym, choć wymagający dalszych działań konserwatorskich, na które w 2024 roku ogłoszono zapytanie ofertowe.

W granicach dawnego zespołu rezydencjonalnego zachowały się również pojedyncze budynki folwarczne i techniczne, niektóre w stanie pogorszonym – z ubytkami tynków, zawilgoceniem murów i nieszczelną stolarką. Obiekty te, choć częściowo użytkowane, wymagają adaptacji i remontów, aby utrzymać ich funkcję i wartość zabytkową.

W Nakle Śląskim do gminnej ewidencji zabytków wpisane są m.in. elementy zespołu pałacowo-parkowego oraz dawnego folwarku Donnersmarcków. Sam pałac, użytkowany obecnie przez Zespół Szkół Artystyczno-Projektowych, jest w dobrym stanie technicznym, po licznych remontach adaptacyjnych, natomiast budynki dawnego folwarku – spichlerze, obory, chlewy i inne obiekty gospodarcze – w wielu przypadkach znajdują się w złym lub bardzo złym stanie technicznym. W 2024 roku sporządzono dla nich ekspertyzy budowlane, które wykazały konieczność pilnych remontów i zabezpieczeń. Brak bieżących prac konserwatorskich doprowadził do widocznej degradacji murów i dachów, co grozi dalszą utratą wartości zabytkowych tych obiektów.

Na pozostałym obszarze gminy, w sołectwach takich jak Orzech czy Nowe Chechło, znajdują się obiekty sakralne i wiejskie domy mieszkalne ujęte w ewidencji, reprezentujące tradycyjne budownictwo śląskie. Ich stan techniczny jest zróżnicowany – część z nich, zwłaszcza budynki ceglane, zachowała dobrą kondycję konstrukcyjną, natomiast obiekty tynkowane wykazują ślady zawilgocenia, pęknięć i odspajania tynków. W nielicznych przypadkach odnotowano wymianę stolarki okiennej bez zachowania pierwotnego rysunku otworów, co wpływa na utratę części wartości zabytkowej.

Podsumowując, zabytki ujęte w gminnej ewidencji w Świerkłańcu charakteryzują się dobrym lub średnim stanem zachowania w przypadku obiektów użytkowanych i utrzymywanych (Pałac Kawalera, pałac w Nakle Śląskim, budynki ceglane), oraz złym stanem w przypadku opuszczonych lub nieużytkowanych elementów dawnych folwarków. Największe potrzeby remontowe dotyczą zabudowań gospodarczych w Nakle Śląskim oraz części infrastruktury parkowej w Świerkłańcu. Pomimo tego, zachowany układ przestrzenny dawnych rezydencji, otoczenie zieleni i wysoki potencjał adaptacyjny tych obiektów stanowią o dużej wartości kulturowej gminy

i możliwości wykorzystania ich w działaniach rewitalizacyjnych oraz promocyjnych.

Fotografia 13. Widok na budynki przy ul. Oświęcimskiej 11 i 13 w Świerklanecu ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Wykaz zabytków stanowiących własność gminy Świerklaniec

Gmina posiada prawa własności do 37% zasobu zabytków w gminnej ewidencji zabytków, zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 2. Wykaz zabytków stanowiących własność gminy Świerklaniec

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
1.	Nakło Śląskie	ul. Cmentarna (działka nr 142/4 k. m. 2)	Aleja lipowa wzdłuż ulicy
2.	Nakło Śląskie	ul. Główna 5	Budynek mieszkalny zlokalizowany w południowo - zachodniej części założenia folwarcznego
3.	Nakło Śląskie	ul. Główna 7	Budynek mieszkalny zlokalizowany w południowo - wschodniej części założenia folwarcznego
4.	Nakło Śląskie	ul. Główna, obok nr 30	Kapliczka przydrożna
5.	Nakło Śląskie	ul. Lipowa	Aleja lipowa wzdłuż ulicy
6.	Świerklaniec	ul. Główna/ 3 - go Maja	Kapliczka przydrożna
7.	Świerklaniec	ul. Oświęcimska 11	Klasztor sióstr Boromeuszek
8.	Świerklaniec	ul. Oświęcimska 13	Ośrodek Zdrowia
9.	Świerklaniec	ul. Główna/ 3 - go Maja	Kapliczka przydrożna
10.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Park o charakterze parku angielskiego. Granice obejmują całość założenia parkowego na obszarze 186 ha

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
11.	Świerklaniec	ul. Parkowa 30	Pałacyk „Dom Kawalera” znajdujący się na terenie parku krajobrazowego
12.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Zespół pięciu fontann usytuowany w parku
13.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Maszt umieszczony na terenie parku krajobrazowego przy dawnej przystani dla łodzi, wykonany w II połowie XIX wieku
14.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Budynek Urzędu Stanu Cywilnego, dawna kordegarda przy bramie głównej
15.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Zabudowa dawnego ogrodnictwa: budynek mieszkalny
16.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Brama wjazdowa na teren parku
17.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Stajnia zlokalizowana w południowej części zespołu zabudowy folwarku
18.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Budynek inwentarski zlokalizowany w południowo - wschodniej części zespołu zabudowy folwarku
19.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Obora zlokalizowana w wschodniej części zespołu zabudowy folwarku
20.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Budynek gospodarczy zlokalizowany na północ od budynku przy ul. Parkowej 34
21.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Ruiny Starego Zamku wraz z fosą
22.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Mostki kamienne na ciekach wodnych
23.	Świerklaniec	ul. Parkowa 38	Zabudowania dawnego ogrodnictwa - budynek mieszkalny - szklarnia zachodnia (winogroniarnia) - zabudowa magazynowo - gospodarcza z kotłowniami - wieża ciśnień - ogrodzenie
24.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Pozostałości zabudowań pałacowych: - piwnice, - tarasy, - schody, - schody kamienne na przystani
25.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Amfiteatr
26.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Przestrzenne założenie o charakterze wiejskim
27.	Orzech	ul. Wieczorków/ Prusa	Kapliczka

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
28.	Nowe Chechło	ul. Lasowicka 103	Szkoła Podstawowa

5.2.6. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i order, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Tabela 3. Wykaz zabytków ruchomych z terenu gminy Świerklaniec.

Lp.	Adres	Obiekt wraz z opisem granic ochrony	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
1	Świerklaniec ul. Parkowa	Zespół pięciu fontann usytuowany w parku (działka nr 524/28)	B/596/86, decyzja z dnia 16.07.1986 r.
2	Świerklaniec ul. Parkowa	Maszt umieszczony na terenie parku krajobrazowego przy dawnej przystani dla łodzi, wykonany w II połowie XIX wieku (działka nr 524/28)	B/624/92, decyzja z dnia 06.08.1992 r.
3	Świerklaniec ul. Parkowa	Rzeźby przedstawiające dzieci bawiące się ze zwierzętami, z II poł. XIX w., o cechach neobarokowych, pierwotnie przed głównym wejściem do pałacyku	B/625/92 decyzja z dnia 06.07.1992 r.

Źródło: <http://wkz.katowice.pl/>

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny jest zabytkiem nieruchomym, będącym powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, względnie zabytek ruchomy, będący ich wytworem.

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo - konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach, a także publikacjach naukowych, popularnonaukowych oraz artykułach prasowych. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy znajduje się 7 zewidencjonowanych stanowisk, w tym jedno wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego. Stanowisko wpisane do rejestru zabytków to ruiny zamku Donnersmarcków na terenie Parku w Świerkłańcu (w ramach decyzji obejmującej całe założenie pałacowo – parkowe), pozostałe stanowiska to cmentarzyska oraz ślady osadnictwa epoki kamienia, epoki brązu, starożytności i wczesnego średniowiecza.

Tabela 4. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Świerklaniec.

Nazwa miejscowości	Nr w miejscowości	Nr arkusza AZP	Typ stanowiska
Nowe Chechło	3	94-47	Ślad osadnictwa - starożytność, wczesne średniowiecze
Świerklaniec	1	94-47	Osada łużycka, ślad osadnictwa wczesnośredniowiecznego
Świerklaniec	1	94-47	Stanowisko archiwalne - ślady osadnictwa o potwierdzonej lokalizacji datowane na epokę kamienia, epokę brązu oraz wczesne średniowiecze
Świerklaniec	2	94-47	Ślad osadnictwa datowane na epokę brązu, średniowiecze
Świerklaniec	2	94-47	Zamek, średniowiecze
Orzech	18	94-46	Cmentarzysko łużyckie
Orzech	3	94-47	Stanowisko archiwalne - brak potwierdzonej lokalizacji -

			osada wczesnośredniowieczna
--	--	--	-----------------------------

Źródło: Zebrane materiały.

Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych na terenie gminy Świerklaniec przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 7. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Świerklaniec.

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Świerklaniec.

5.2.8. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Dziedzictwo niematerialne gminy Świerklaniec stanowi ważny element lokalnej tożsamości, kształtowanej przez historię regionu górnośląskiego, tradycje religijne, język, muzykę i pamięć wspólnotową. Jego współczesna forma jest wynikiem przenikania się wielowiekowych zwyczajów śląskich z nowoczesnymi przejawami kultury lokalnej.

Podstawą dziedzictwa niematerialnego jest gwara śląska, wciąż obecna w codziennej komunikacji mieszkańców i pielęgnowana jako istotny element regionalnej tożsamości. Język śląski pojawia się w rozmowach, lokalnych wydarzeniach kulturalnych, konkursach szkolnych oraz działalności zespołów amatorskich, stanowiąc żywy nośnik tradycji i wspólnotowej pamięci.

Istotną rolę w kształtowaniu niematerialnego dziedzictwa gminy odgrywają tradycje religijne, które wyznaczają rytm życia społecznego i kalendarz wydarzeń lokalnych. W poszczególnych sołectwach do dziś kultywowane są obrzędy doroczne, takie jak procesje Bożego Ciała z tradycyjnymi dywanami kwiatowymi, odpusty parafialne, pielgrzymki do sanktuarium w Piekarach Śląskich, a także zwyczaje związane z okresem Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Obrzędy te stanowią trwały element kulturowego krajobrazu gminy i pełnią funkcję integracyjną dla lokalnej społeczności.

Z dziedzictwem niematerialnym Świerklańca i okolic wiąże się również bogata tradycja muzyczna i śpiewacza. Działalność orkiestr dętych, chórów parafialnych oraz zespołów regionalnych jest kontynuacją wielopokoleniowego przekazu muzyki ludowej i religijnej, stanowiąc przykład żywej kultury społecznej. W Nakle Śląskim funkcjonuje chór o ponadstuletniej historii, a w Świerklańcu orkiestra dęta towarzyszy uroczystościom kościelnym, patriotycznym i gminnym, wzmacniając lokalne poczucie wspólnoty.

Na obszarze gminy zachowała się również pamięć o rodzie Donnersmarcków – dawnych właścicielach majątków w Świerklańcu i Nakle Śląskim. Ich obecność, związana z rozwojem gospodarczym i kulturalnym tej części Górnego Śląska, przetrwała w przekazach ustnych, opowieściach i lokalnych legendach. Wspomnienia o „Małym Wersalu”, parku i życiu dworskim stanowią część niematerialnego dziedzictwa gminy, budując więź między przeszłością a współczesnością.

Ważnym komponentem niematerialnego dziedzictwa są również tradycje kulinarne. Kuchnia śląska, z typowymi dla regionu potrawami – roladą, kluskami śląskimi, modrą kapustą, żurem, karminadlem czy makówkami – jest wciąż żywa w domach mieszkańców i podczas lokalnych wydarzeń, festynów i dożynek.

Dziedzictwo niematerialne gminy Świerklaniec obejmuje zatem zarówno dawne zwyczaje i obrzędy, jak i współczesne formy życia kulturalnego, które kontynuują tradycję regionalną. Wartości te stanowią istotny zasób rozwojowy, sprzyjający budowaniu tożsamości społecznej, integracji mieszkańców oraz promocji gminy jako miejsca o silnym zakorzenieniu w kulturze śląskiej i lokalnej historii.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Świerklaniec, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- bogata i ciekawa historia gminy, w związku z rodem Henckel von Donnersmarck
- zachowana ciągłość krajobrazu kulturowego zespołów parkowych i folwarcznych, stanowiąca czytelny układ kompozycyjny w przestrzeni gminy

- zróżnicowane obiekty sakralne - od małych kapliczek po zespoły sakralne
- dobry stan krzyży i kapliczek przydrożnych
- unikatowe zabytki, w tym założenie parkowe w Świerkłańcu, Pałac Kawalera, zamek w Nakle Śląskim, ruiny w Orzechu
- odkrycie dawnego cmentarza ewangelickiego w Świerkłańcu – nowe źródło wiedzy o historii i tożsamości gminy, wzmacniające świadomość kulturową i potencjał edukacyjno-turystyczny
- prowadzone działania pielęgnacyjne Parku w Świerkłańcu w ostatnich latach
- ciekawe zabytki ruchome
- dostępna mapa uwzględniająca atrakcje turystyczne gminy Świerklaniec
- nakłady finansowe na najważniejsze obiekty zabytkowe, w tym Park w Świerkłańcu
- tablice informacyjne w pobliżu najcenniejszych obiektów na terenie gminy (m.in. w pobliżu Pałacu Kawalera)
- akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy, w tym w Strategii Rozwoju Gminy
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniającego potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego
- aktywny udział instytucji kultury
- zbiorniki wodne na terenie gminy
- prowadzona aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków
- dobry stan techniczny zdecydowanej większości obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków
- działające na terenie gminy Stowarzyszenia, których celem jest ochrona wartości kulturowych gminy
- działalność Centrum Kultury Śląskiej w Nakle Śląskim – instytucji prezentującej dziedzictwo Donnersmarcków i promującej historię regionu
- rozwinięta infrastruktura turystyczna w otoczeniu zabytków (parkingi, ścieżki spacerowe, punkty informacyjne)

Słabe strony:

- niewystarczający stan zabezpieczenia niektórych obiektów (w szczególności obiektów prywatnych)
- przebudowane obiekty, które całkowicie zatraciły wartości zabytkowe (m.in. obiekty założenia folwarcznego w Nakle Śląskim)
- zły stan techniczny części zabudowy folwarcznej i gospodarczej w Nakle Śląskim, wymagającej pilnej interwencji
- brak pełnego objęcia gminy mpzp
- niedostatecznie rozwinięta hotelowa i gastronomiczna baza turystyczna gminy
- niewłaściwie przeprowadzone pod względem konserwatorskim remonty i modernizacje prywatnych domów mieszkalnych
- niewystarczające wyeksponowanie zabytków
- brak oznaczeń informacyjnych prowadzących do przeważającej liczby zabytków
- brak archeologicznych programów badawczych
- przeciętnie rozwinięta baza turystyczna

Szanse:

- współfinansowanie z budżetu gminy prac przy obiektach zabytkowych
- fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę
- wzrost roli zabytku jako obiektu turystycznego
- rosnąca wiedza i świadomość władz lokalnych o wartości dziedzictwa kulturowego
- poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej
- rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa
- wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu

Zagrożenia:

- skłonność do zagospodarowania obiektów zabytkowych w sposób uproszczony
- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych
- skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne
- niewłaściwe działania inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych
- akty wandalizmu
- brak skutecznej egzekucji prawa
- brak zainteresowania społecznego niektórymi zabytkami
- niewystarczające środki na ochronę i opiekę nad zabytkami
- występowanie zagrożeń zewnętrznych: pożary, powodzie
- wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki
- brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.
- jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego
- zerwanie ciągłości kulturowej - zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami

7. Założenia programowe

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego oraz ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy zostały opracowane trzy priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych. Wyznaczone priorytety na lata 2026–2029 stanowią kontynuację działań podjętych w ramach

priorytetów obowiązujących w latach 2022–2025, co zapewnia ciągłość polityki ochrony dziedzictwa kulturowego gminy i umożliwia skuteczną realizację celów w zakresie zachowania oraz rewaloryzacji zasobów zabytkowych. Wyznaczone priorytety na lata 2026-2029:

- **PRIORYTET I: Ochrona, opieka i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy**
- **PRIORYTET II: Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym wraz z działaniami promocyjnymi**
- **PRIORYTET III: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy**

W poniższej tabeli przedstawiono kierunki działań i zadania do realizacji w ramach wyznaczonych priorytetów.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

Tabela 5. Kierunki działań i zadania do realizacji w ramach wyznaczonych priorytetów planowane do realizacji na terenie gminy Świerklaniec.

PRIORYTET I: Ochrona, opieka i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy			
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY	PLANOWANE LATA REALIZACJI
Sprawowanie opieki nad zachowanymi zabytkami i ich otoczeniem	Prowadzenie przez Urząd Gminy bieżących działań mających na celu utrzymanie substancji zabytkowej obiektów wpisanych do rejestru zabytków, będących własnością gminy	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Odpowiednie utrzymanie otoczenia zabytków	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Wypracowanie metod pozwalających na kontrolę nad umieszczaniem na obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru tablic sztyldów i reklam i dostosowanie ich do kompozycji architektonicznej i charakteru budynku	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.)	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Opracowanie dokumentacji dotyczącej kompleksowej rewitalizacji Parku w Świerklańcu	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Działania związane z budynkiem Urzędu Stanu Cywilnego przy ul. Parkowej: - zapewnienie dostępności budynku USC przy ul. Parkowej	Gmina Świerklaniec	2026-2029

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

	w Świerkłańcu, osobom ze szczególnymi potrzebami, - termomodernizacja budynku USC przy ul. Parkowej - etap II.		
	Walka z samowolami budowlanymi	Gmina Świerklaniec	2026-2029
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego dla przedsięwzięć gminnych	Gmina Świerklaniec	2026-2029
Zintegrowana ochrona Zabytków w dokumentach planistycznych i strategicznych	Włączanie problemów ochrony zabytków do zadań strategicznych, wynikających z koncepcji i planów rozwoju gminy	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną w planach zagospodarowania przestrzennego (przede wszystkim w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)	Gmina Świerklaniec	2026-2029
PRIORYTET II: Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym wraz z działaniami promocyjnymi			
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA		
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie	Udostępnianie informacji o zabytkach gminy w social mediach gminy	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Wsparcie wydawnicze publikacji (w tym folderów i	Gmina Świerklaniec	2026-2029

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

kulturowym gminy	przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy		
Szerzenie wiedzy-działania Informacyjne i promocyjne	Wydanie publikacji przybliżającej mieszkańcom kwestie rewitalizacji, a także zrealizowane w ramach Programu rewitalizacji przedsięwzięcia oraz bieżący kontakt z wnioskodawcami przedsięwzięć rewitalizacyjnych w zakresie środków zewnętrznych możliwych do pozyskania na rewitalizację	Gmina Świerklaniec	2026-2029
Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	Realizacja edukacji regionalnej w przedszkolach oraz szkołach na wszystkich etapach edukacyjnych w ramach kół, zespołów i innych zajęć dodatkowych rozwijających zainteresowania	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Organizacja innych form upowszechniania tematyki regionalnej, m.in. wyjścia w ramach ścieżek edukacyjnych, rajdy i gry	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Upowszechnianie tematyki regionalnej w ramach integracji przedszkoli/szkół ze środowiskiem lokalnym, m.in. cykliczne imprezy środowiskowe, festyny rodzinne itp	Gmina Świerklaniec	2026-2029
PRIORYTET III: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Świerklaniec			
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA		
Monitoring zasobów, systematyczna aktualizacja i uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków	Bieżąca aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Gmina Świerklaniec	2026-2029
	Inwentaryzacja zabytkowych obiektów małej architektury (np. kapliczek)	Gmina Świerklaniec	2026-2029
Gromadzenie informacji	Gromadzenie materiałów archiwalnych (tj.: starych zdjęć, map itp.) ilustrujących dawny obraz przestrzeni gminy	Gmina Świerklaniec	2026-2029

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

i materiałów o przeszłości gminy	Prowadzenie, wspieranie i w miarę możliwości finansowanie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy (m.in.: badania archeologiczne, historyczne i archiwalne).	Gmina Świerklaniec	2026-2029
-------------------------------------	--	--------------------	-----------

Źródło: Opracowanie własne.

7.1. Stopień realizacji założeń Programu Opieki nad Zabytkami w latach wcześniejszych

W ostatnich latach zrealizowano następujące inwestycje dotyczące obiektów zabytkowych na terenie gminy Świerklaniec:

Rok 2019: - Remont kapliczki, położonej przy zbiegu ulic Wieczorków i Prusa w Orzechu za kwotę: 67 499,96 zł,

Rok 2020: Modernizacja SP ZOZ w Świerkłańcu - budynku Ośrodka Zdrowia w Świerkłańcu- za kwotę 1 030 469,40 zł,

Rok 2021: Termomodernizacja budynku Urzędu Stanu Cywilnego przy ul. Parkowej w Świerkłańcu - etap I -przebudowa kotłowni wraz z budową wewnętrznej instalacji gazu i C.O. - za kwotę 166 418,40 zł.

Rok 2023: Wykonano dokumentację projektową na prace zabezpieczające i naprawcze przy budynku dawnej obory przy ul. Parkowej w Świerkłańcu. Uzyskano pozwolenie na budowę Decyzją nr 941/23 z dnia 11.10.2023r. Starosty Tarnogórskiego oraz Pozwolenie K/1167/2023 z dnia 09.10.2023 r. Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach na wykonanie prac.

8.Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiadającymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczone na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzenia przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczane są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 6. Możliwości pozyskania źródła dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	– Ochrona zabytków Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.

	O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. – Ochrona zabytków archeologicznych Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą. – Kultura Ludowa i tradycyjna Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych
--	--

	i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą: kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Wspieranie działań muzealnych Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej. – Kultura dostępna
--	--

	Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno-mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą [21].
Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczone są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa śląskiego. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej: http://wkz.katowice.pl/uslugi/dotacje-i-refundacje
Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach udziela dotacji na działania mające na celu zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej. Istnieje możliwość pozyskania dotacji na prace konserwatorskie przy zieleni wpisanej do rejestru zabytków m.in. na terenie parków zlokalizowanych na terenie gminy Świerklaniec. Wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej:

	https://www.wfosigw.katowice.pl/ochrona-roznorodnosci-biologicznej.html
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.
Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027	Na dzień opracowania dokumentu trwają prace nad założeniami perspektywy finansowej na lata 2021-2027.
Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027	W lipcu 2021 roku rozpoczęły się konsultacje społeczne założeń programu na lata 2021-2027. Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania gminy Świerklaniec jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

Załącznik nr I – Wykaz obiektów nieruchomych ujętych w GEZ

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
1.	Nakło Śląskie	ul. Cmentarna (działka nr 142/4 k. m. 2)	Aleja lipowa wzdłuż ulicy
2.	Nakło Śląskie	Pomiędzy ul. Cmentarna a ul. Lipową	Zieleń wysoka przy kościele i mauzoleum
3.	Nakło Śląskie	ul. Dworcowa 65	Dworzec PKP
4.	Nakło Śląskie	W pobliżu ulicy Wapiennej	Nastawnia zlokalizowana na wschód od dworca PKP
5.	Nakło Śląskie	ul. Główna 2	Budynek mieszkalny, dawna kordegarda
6.	Nakło Śląskie	ul. Główna,	Brama wjazdowa do pałacu
7.	Nakło Śląskie	ul. Główna, Powstańców	Mur pałacowy, fragment wzdłuż ul. Głównej i Powstańców
8.	Nakło Śląskie	ul. Główna 3	Plebania
9.	Nakło Śląskie	ul. Główna	Kościół p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa
10.	Nakło Śląskie	ul. Główna	Mauzoleum fundatorów zlokalizowane na północ od kościoła p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
11.	Nakło Śląskie	ul. Główna 5	Budynek mieszkalny zlokalizowany w południowo - zachodniej części założenia folwarcznego
12.	Nakło Śląskie	ul. Główna 7	Budynek mieszkalny zlokalizowany w południowo - wschodniej części założenia folwarcznego
13.	Nakło Śląskie	ul. Główna 8	Dom Pomocy Społecznej dla Dzieci im. Karola Boromeusza, dawny budynek sierocińca
14.	Nakło Śląskie	ul. Główna 9	Budynek mieszkalny z częścią garażową i inwentarską (obora cielętnik) zlokalizowany w wschodniej części założenia folwarcznego
15.	Nakło Śląskie	ul. Główna	Magazyn zbożowy zlokalizowany w zachodniej części założenia folwarcznego
16.	Nakło Śląskie	ul. Główna	Magazyn (silosy zbożowe) zlokalizowany w zachodniej części założenia folwarcznego
17.	Nakło Śląskie	ul. Główna	Stodoła zlokalizowana w północnej części założenia folwarcznego
18.	Nakło Śląskie	ul. Główna	Stodoła zlokalizowana w zachodniej części założenia folwarcznego
19.	Nakło Śląskie	ul. Główna	Obora zlokalizowana w północno - wschodniej części założenia folwarcznego
20.	Nakło Śląskie	ul. Główna, obok nr 30	Kapliczka przydrożna
21.	Nakło Śląskie	ul. Główna 50	Budynek mieszkalno - usługowy
22.	Nakło Śląskie	ul. Główna 95	Budynek mieszkalno - usługowy
23.	Nakło Śląskie	ul. Główna/ Szeroka	Krzyż przydrożny
24.	Nakło Śląskie	Ul. Orzechowska	Krzyż przydrożny
25.	Nakło Śląskie	ul. Lipowa	Aleja lipowa wzdłuż ulicy
26.	Nakło Śląskie	ul. Parkowa 1	Zamek wraz z założeniem parkowym, neogotycki z XIX wieku Całość obiektu z założeniem parkowym w ramach ogrodzenia
27.	Nakło Śląskie	ul. Parkowa 2	Budynek mieszkalny zlokalizowany w zespole pałacowo - parkowym
28.	Nakło Śląskie	ul. Parkowa 3, 3A	Budynek mieszkalny zlokalizowany w zespole pałacowo -parkowym

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
29.	Nakło Śląskie	ul. Parkowa, przy nr 3, 3A	Budynek gospodarczy zlokalizowany w zespole pałacowo - parkowym
30.	Nakło Śląskie	ul. Wapienniki	Piece do prażenia dolomitu, na południe od istniejących torów PKP
31.	Świerklaniec	ul. Główna 51	Budynek mieszkalny
32.	Świerklaniec	ul. Główna 63	Budynek mieszkalno - usługowy
33.	Świerklaniec	ul. Główna 85	Budynek mieszkalny
34.	Świerklaniec	ul. Główna/ 3 - go Maja	Kapliczka przydrożna
35.	Świerklaniec	ul. Oświęcimska 11	Klasztor sióstr Boromeuszek
36.	Świerklaniec	ul. Oświęcimska 13	Ośrodek Zdrowia
37.	Świerklaniec	ul. Oświęcimska 17	Pocztą
38.	Świerklaniec	ul. Oświęcimska 19	Budynek Nadleśnictwa Świerklaniec
39.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Park o charakterze parku angielskiego. Granice obejmują całość założenia parkowego na obszarze 186 ha
40.	Świerklaniec	ul. Parkowa 30	Pałacyk „Dom Kawalera” znajdujący się na terenie parku krajobrazowego
41.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Zespół pięciu fontann usytuowany w parku
42.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Maszt umieszczony na terenie parku krajobrazowego przy dawnej przystani dla łodzi, wykonany w II połowie XIX wieku
43.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Kościół p. w. Matki Boskiej Częstochowskiej - dawny zespół kaplicy mauzoleum rodu von Donnersmarck
44.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Budynek Urzędu Stanu Cywilnego, dawna kordegarda przy bramie głównej
45.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Brama wjazdowa na teren parku
46.	Świerklaniec	ul. Parkowa 10	Budynek mieszkalny zlokalizowany w południowo – zachodniej części zespołu zabudowy folwarku

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
47.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Stajnia zlokalizowana w południowej części zespołu zabudowy folwarku
48.	Świerklaniec	ul. Parkowa 12	Budynek mieszkalny zlokalizowany w południowej części zespołu zabudowy folwarku
49.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Budynek inwentarski zlokalizowany w południowo - wschodniej części zespołu zabudowy folwarku
50.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Obora zlokalizowana w wschodniej części zespołu zabudowy folwarku
51.	Świerklaniec	ul. Parkowa, przy nr 14	Budynek gospodarczy zlokalizowany w północnowschodniej części zespołu zabudowy folwarku
52.	Świerklaniec	ul. Parkowa 14	Budynek mieszkalny zlokalizowany w północno – wschodniej części zespołu zabudowy folwarku
53.	Świerklaniec	ul. Parkowa 16	Budynek mieszkalny zlokalizowany w północno – wschodniej części zespołu zabudowy folwarku
54.	Świerklaniec	ul. Parkowa 18	Budynek mieszkalny zlokalizowany w północnej części zespołu zabudowy folwarku
55.	Świerklaniec	ul. Parkowa 20	Budynek mieszkalny zlokalizowany w północno - zachodniej części zespołu zabudowy folwarku
56.	Świerklaniec	ul. Parkowa 22	Budynek mieszkalny zlokalizowany w północno – zachodniej części zespołu zabudowy folwarku
57.	Świerklaniec	ul. Parkowa 34	Budynek mieszkalny wraz z budynkiem gospodarczym
58.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Budynek gospodarczy zlokalizowany na północ od budynku przy ul. Parkowej 34
59.	Świerklaniec	ul. Parkowa 36	Budynek usługowy, dawna karczma
60.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Kompleks zabudowy biurowo - magazynowej, dawna stajnia, wozownia, masztalnia, ujeżdżalnia
61.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Ruiny Starego Zamku wraz z fosą
62.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Mostki kamienne na ciekach wodnych
63.	Świerklaniec	ul. Parkowa 38	Zabudowania dawnego ogrodnictwa - budynek mieszkalny - szklarnia zachodnia (winogroniarnia)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029

Lp.	Sołectwo	Ulica	Obiekt
			- zabudowa magazynowo - gospodarcza z kotłowniami - wieża ciśnień - ogrodzenie
64.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Pozostałości zabudowań pałacowych: - piwnice, - tarasy, - schody, - schody kamienne na przystani
65.	Świerklaniec	ul. Parkowa 40	Leśniczówka zlokalizowana w północno - zachodniej części parku
66.	Świerklaniec	ul. Parkowa 4	Leśniczówka zlokalizowana w południowo – zachodniej części parku
67.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Amfiteatr
68.	Świerklaniec		Zespół zapory wodnej
69.	Świerklaniec	ul. Parkowa	Przestrzenne założenie o charakterze wiejskim
70.	Świerklaniec		Cmentarz ewangelicki
71.	Świerklaniec/Orzech	Usytuowany w lesie na wschód od wsi	Ruiny zamku usytuowane w lesie na wschód od wsi. Plan prostokątny z ryzalitem i czterema okrągłymi wieżami XIX wiek
72.	Orzech	ul. Szkolna/ Lompy	Krzyż przydrożny
73.	Orzech	ul. Wieczorków/ Prusa	Kapliczka
74.	Nowe Chechło	ul. Lasowicka 103	Szkoła Podstawowa
75.	Nowe Chechło	ul. Lasowicka 111	Budynek mieszkalny
76.	Nowe Chechło	ul. Lasowicka 112	Budynek usługowy, dawny dworek
77.	Nowe Chechło	ul. Powstańców, obok nr 15	Kapliczka

Spis tabel

TABELA 1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE ŚWIERKLANIEC..	33
TABELA 2. WYKAZ ZABYTKÓW STANOWIĄCYCH WŁASNOŚĆ GMINY ŚWIERKLANIEC.....	38
TABELA 3. WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH Z TERENU GMINY ŚWIERKLANIEC.....	40
TABELA 4. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY ŚWIERKLANIEC.....	41
TABELA 5. KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA DO REALIZACJI W RAMACH WYZNACZONYCH PRIORYTETÓW PLANOWANE DO REALIZACJI NA TERENIE GMINY ŚWIERKLANIEC.....	47
TABELA 6. MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA ŹRÓDŁA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY ŚWIERKLANIEC NA LATA 2026-2029.....	53

Spis rysunków

RYSUNEK 1. GRANICE ADMINISTRACYJNE GMINY ŚWIERKLANIEC.....	22
RYSUNEK 2. STAN DOTYCHCZASOWEGO PRZEZNACZENIA I ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW GMINY ŚWIERKLANIEC.....	23
RYSUNEK 3. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE NA TERENIE GMINY ŚWIERKLANIEC.....	42

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA ZAMEK W NAKLE ŚLĄSKIM.....	27
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KORDEGARDE W ZAŁOŻENIU PAŁACOWO - PARKOWYM.....	27
FOTOGRAFIA 3. WIDOK Z GÓRY NA TEREN PARKU W ŚWIERKLAŃCU.....	28
FOTOGRAFIA 4. WIDOK NA PAŁAC KAWALERA NA TERENIE PARKU W ŚWIERKLAŃCU.....	29
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA FONTANNĘ TRZY GRACJE UMIESZCZONĄ W CENTRUM PARKU.....	29
FOTOGRAFIA 6. WIDOK NA RZEŻBY FREMIETA ZLOKALIZOWANE W PARKU W ŚWIERKLAŃCU.....	30
FOTOGRAFIA 7. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA W NAKLE ŚLĄSKIM.	30
FOTOGRAFIA 8. WIDOK NA MAUZOLEUM DONNERSMARCKÓW W NAKLE ŚLĄSKIM.....	30
FOTOGRAFIA 9. WIDOK NA ZESPÓŁ KAPLICY MAUZOLEUM W ŚWIERKLAŃCU.....	31
FOTOGRAFIA 10. WIDOK NA KAPLICZKĘ PRZYDROŻNĄ U ZBIEGU ULIC GŁÓWNEJ I 3 MAJA.....	31
FOTOGRAFIA 11. KAPLICZKA PRZYDROŻNA W ORZECU.....	32
FOTOGRAFIA 12. WIDOK NA RUINY ROMANTYCZNE – ZDJĘCIE ARCHIWALNE I WSPÓŁCZESNE.....	32
FOTOGRAFIA 13. WIDOK NA BUDYNKI PRZY UL. OŚWIĘCIMSKIEJ 11 I 13 W ŚWIERKLAŃCU UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.....	38

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) ustawa nakłada na gminę obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Zgodnie z obowiązującymi przepisami gminny program opieki nad zabytkami opracowuje się na okres 4 lat.

Program ma na celu w szczególności:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ust. 3 w/w ustawy Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zgodnie z ust. 4 Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Świerklaniec na lata 2026-2029 został przekazany do zaopiniowania Śląskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, który w dniu 09.12.2025r. wydał pozytywną opinię.

Przyjęcie programu opieki nad zabytkami umożliwi samorządowi gminy wykonywanie zadań własnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W związku z powyższym uznaje się za zasadne przyjęcie przedmiotowej uchwały.